

PREDAJNO GOSPODARSTVO U BARANJI

VLASTA DOMAĆINOVIĆ

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

Etnološki zavod

41000 Zagreb

Đure Salaja 3

UDK 39: 523.4

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

Primljeno: 15. 06. 1992.

Ovaj rad je rađen na temelju materijala koji je sabran u Upitnicama Etnološkog atlasa Jugoslavije i pohranjen u arhivu Centra za etnološku kartografiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Rad je ograničen na neke elemente u poljodjelstvu. Prikazane su sličnosti i razlike u pojedinim elementima gospodarstva među istraživanim naseljima. Posebna pažnja pridavana je nazivlju, upotrebljavanome, kako za alat i njegove dijelove, tako i za pojedine poslove.

GOSPODARSTVO

Poljodjelstvo

Mnogi stariji kulturni elementi sačuvali su se do danas u nekim marginalnim granama gospodarstva, a stariji nazivi detalja na predmetima prešli su na nove, industrijske oblike. Tragajući za elementima kulture koji su se na taj način sačuvali može se danas mnogo saznati o starijim oblicima tradicijske kulture na nekom području. Ovo osobito vrijedi za gospodarstvo. U Baranji je, čini se, barem što se gospodarstva tiče, raspad tradicijske kulture nastupio dosta kasno pa se tako sjećanje na staru ratarsku kulturu zadržalo do danas u dosta dobroj mjeri.

Baranja je bila izrazito poljodjelski kraj s panonskim oblikom stočarstva kao nadopunom poljodjelstvu. Budući da je tu svako seosko domaćinstvo bilo dovoljno samo sebi, uobičajeno je bilo da ima uz polja i stoku i ponešto vinograda.

Gospodarstvo Baranje pokazivalo je veliku raznolikost od mjesta do mjesta. Barem što se poljodjelstva tiče, ne može se točno razlučiti pojedine grupe naselja koja bi pokazivala neko veće određeno jedinstvo u dijelu gospodarstva kojim se bavi ovaj članak. Ipak se može reći da sela uz mađarsku granicu pokazuju više jedinstva u pojedinim elementima kulture od ostalih. Također se može zamijetiti da je Kopačevo u odnosu na ostala naselja pokazivalo veću arhaičnost u poljodjelstvu. Budući da je poljodjelstvo uopće bilo veoma konzervativno, ono može ukazati na to odakle su se i kako pojedina mjesta naseljavala, što bi moglo biti predmet neke daljnje studije. Stoga smo uz svaki nazivili pojavu naznačili i u kojim se mjestima potvrđuju u našim Upitnicama. Nedostatak određenog kulturnog elementa u nekom od mjesta ne znači apsolutno sigurno da taj elemenat u tom selu nije bio poznat. Često je potpuni prikaz traženih elemenata kulture ovisio o znanju i upornosti ispitivača kao i o sreći da u ispitivanom selu naiđe na dobrog kazivača.

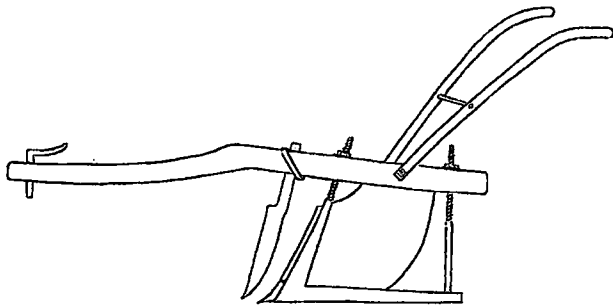
U svim mjestima izuzev Zmajevca glavno privređivanje bilo je poljodjelstvo, a samo u Zmajevcu uzgajala se isključivo vinova loza, a poljodjelstvo je bilo sasvim sporedna grana privređivanja.

Ovdje treba napomenuti da se podaci u Upiticama odnose na starije stanje u privređivanju ovih krajeva. Neposredno prije ovog rata i ovdje je gospodarstvo doživjelo velike promjene. Tako npr. Kopačevo, koje je u našim Upiticama pokazalo jednu veoma arhaičnu sliku, neposredno prije ovog, rata koji upravo traje, predstavljalo je glavnog snabdjevača Osijeka zelenim proizvodima, bilo je "zeleno tržište Osijeka". U skladu s tim, i s blagostanjem koje je ta promjena donijela, izmijenio se i način života sela. Slične promjene dogodile su se i u ostalim selima Baranje.

Oranje, plug i brana

Polja su se u Baranji uvijek orala pa je tu stoga jedno od glavnih ratila i bio *plug*. Polja se nikada nisu kopala. Uvijek se oralo plugom. Drvenog pluga koji je čitav bio od drveta osim *šarafa*, *crtala* i *lemeša* sjećaju se u Torjancima. U Branjinom Vrhu su imali mali plug kod kojega je sve bilo drveno osim *lemeša* i *crtala*, a u Lugu se tek nejasno sjećaju drvenih plugova.

U Zmajevcu postoji sačuvan drveni plug, ali više nitko o njemu ništa ne zna pa čak nije sigurno niti da li potječe iz toga mjesta, odnosno da li potječe i iz same Baranje uopće.

Prije uvođenja mehanizacije u obradi zemlje postojali su manji željezni plugovi, a na njihovim dijelovima sačuvani su stari nazivi. U Gajiću su imali jednobrazni i dvobrazni plug, a dvobrazni plug, tj. plug s dva lemeša je noviji. I u Dardi su imali dvobrazni plug koji je služio za okapanje kukuruza. Za paranje kukuruza služio je dvobrazni plug i u Jagodnjaku, a u Čemincu je takav plug služio za plitko oranje i oranje strnjaka i za njega je ovdje zabilježen naziv *duplaš*.

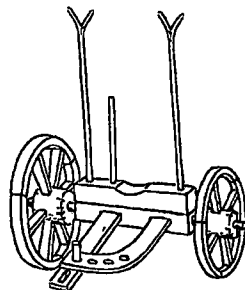
Podaci, koji se nalaze u upiticama, o pojedinim dijelovima pluga ne mogu se uzeti kao pouzdani i nisu uvijek jednako opširni. Možemo predpostaviti da se ljudi koji su drveni plug vidjeli tek u svojoj najranijoj mladosti i nikada nisu s njim radili ne mogu danas prisjetiti detalja kao što su zakrivljenost gredelja ili izgled ručica.

Nazivi koji su se prenijeli sa starih oblika na nove nisu se ovdje održali u svim mjestima podjednako dobro. Cijela sprava za oranje u svim se selima jednako naziva - *plug*. Nazivi pojedinih dijelova pluga navedeni su prema shemi otisnutoj u I sv. Upitnica EAJ na str. II. U ponekom mjestu neki od naziva nedostaju.

Plug se rukama drži za *držak*, *držaci* u mjestima Čeminac i Jagodnjak, a čitav dio pluga od lemeša do držaka zove se *ručke* ili *ručice*. Ručke su među sobom spojene *pletnicom* (Torjanci), *spojnicom* (Gajić), *vretenom* (Čeminac), *prečnikom* (Branjin Vrh) ili *prečkom* u ostalim mjesima. Plug spaja s kolicima *gredelj*, a samo u Gajiću *gredalj*. Gredelj je s kolicima spojen klinom koji nosi različite nazive: *čivija* u Torjancima, *klin* u Gajiću i Branjinom Vrh, *furov* u Duboševici, *klinac* u Jagodnjaku, *kuka* u Čemincu i *krčka* u Dardi. Različite nazive ima i klin kojim se podešava dubina oranja: u Torjancima to je *šaraf*, u Branjinom Vrh *matica*, u Gajiću *kozlac*, u Jagodnjaku *glava pluga* i u Čemincu *podizač*. Stražnji vijak koji spaja gredelj i lemeš u Duboševici nosi naziv *repnjak*. Prednji nož koji para zemlju zove se posvuda *crtalo*, a u Gajiću i Jagodnjaku javlja se u obliku *srtalo*. Zemlju reže *lemeš* osim u Čemincu, gdje se taj dio pluga zove *kljun*, a zemlju prebucuje *daska* koja se u Čemincu zove *lopar*, a u Dardi *odbojnik*. Lemeš je nasaden na *plaz*, koji se u Duboševici i Gajiću zove *strilja*, a *plast* u Branjinom Vrh i *stopa* u Čemincu.

Plug su sa stokom povezivala *kolica* koja su nekada također bila drvena, a kasnije željezna. Stari nazivi za pojedine dijelove prenijeli su se djelomično s drvenih kolica na ova nova.

Zajednički naziv za plug i kolica je *sprema* osim u Čemincu, gdje je to *lis*. Različiti su nazivi i za sama kolica: *kolica* u B. Petrovom Selu, Šumarini, *kolečka* u Jagodnjaku, *taljige* u Lugu i *ornice* u Torjancima i Duboševici. Nema pribilježenog naziva za kotač, ali su zato zabilježeni nazivi za platnice i žbice, a to su *naplati* u Torjancima i *naplatnice* u Duboševici i Branjinom Vrh, te *zbice* u Torjancima, Duboševici i Branjinom Vrh. Gređa između kotača je *postolje* u Branjinom Vrh ili *prelja* u Torjancima, a u ostalim mjestima nije zabilježen naziv. Žbice kotača su usađene u Torjancima u *glavu*, u Duboševici u *glavičinu*, a u Branjinom Vrh u *postolje*. Osovina oko koje se kotač okreće zove se *puška* (Torjanci, Duboševica, Branjin Vrh), a da glava ne padne s kotača, drži je klin zvan *čivija* (Torjanci, Duboševica i Branjin Vrh).

Neizostavni dio uz svaki plug je i lopatica kojom se struže zemlja s lemeša i daske u toku oranja, a ona se zove *otka* u Duboševici, *otik* u Čemincu ili *oritak* u Torjancima, Gajiću i Branjinom Vrh.

Žitarice se nisu nikada sijale u vrtu. Uvijek su se sijale u poljima. Nikada se nije sijalo na neuzoranu zemlju niti se posijano sjeme zaoravalo.

Njiva se orala na *slogove* (Torjanci, Šumarina, Zmajevac, Jagodnjak i Lug), *na slogove i razore* (Duboševica i Lug), *na složenice* (Branjin Vrh), *na obrasce* (Baranjsko Petrovo Selo i Šumarina) ili je ostajala u cjelini kao u Čemincu i ponekad u Zmajevcu. Kada se u Zmajevcu uska njiva ostavljala u cjelini, u tom su slučaju jarci bili sa strana njive. U Čemincu su započinjali oranje u sredini njive bez obzira na veličinu u slučajevima kad se njiva preoravala da se poore korov i radi *mekote* da bi zemlja bila rastresita i meka za iduće oranje, odnosno ako se nije odmah nakon oranja i sijalo usjeve. Sljedeće oranje bilo je tada suprotno prvome, započinjalo je uz među.

Oranje na slogove, ako ima jarak u sredini, nosilo je naziv *na razor* (Torjanci, Duboševica, Gajić, Branjin Vrh, Jagodnjak i Čeminac). U Branjinom Vrhju se još kaže za ovaj način oranja *razorati*, u Kopačevu *na razmet i razvrći*, a u Gajiću *orati na šire* ako je njiva uska. Suprotno tome jest oranje njive kada jarak ostaje sa strane. Tome se kaže *orati na slog* u Duboševici, Gajiću, Jagodnjaku i Kopačevu, *na složnicu* u Torjancima, *na sklad* u Čemincu i Dardi te *složiti* u Baranjskom Petrovom selu, Šumarini, Duboševici i Branjinom Vrhju i *orati na brazdu* u Lugu.

Slogovi su mogli biti različite veličine pa i do 60 brazdi kao u Torjancima, do 40 brazdi bili su u Branjinom Vrhju, a do 20 u Lugu. Široke njive (ne kaže se koliko) mogle su biti i u Baranjskom Petrovom Selu te u Šumarini. Uske su njive bile u Zmajevcu i Lugu i to 10-12 brazdi, u Gajiću 8-10 brazdi i u Lugu samo 6-8 brazdi.

Uobičajeni broj brazdi ne poklapa se uvijek sa širinom njive. Ako je njiva šira od uobičajenog broja brazdi, a nije ih dovoljno za novi slog, ostatak se zove *uklinki* (Torjanci), *polovinka* (Branjin Vrh) ili *odorak* (Čeminac). U Jagodnjaku nikada ne smije ostati dio sloga uz među. Orač mora širinu njive pravilno odmjeriti prije oranja i njivu podijeliti na jednake slogove.

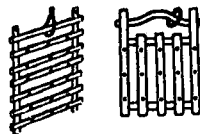
I krajevi njive na kojima se okreće plug imaju svoje nazive. To su *okreti* u Zmajevcu, *uvratine* u Gajiću i Jagodnjaku, *uzglavci* u Čemincu i Dardi, *lenije* u Lugu, *lopate* u Branjinom Vrhju i *špice* u Duboševici i Branjinom Vrhju.

Najarhaičniji način obrade zemlje zadržao se najdulje u Kopačevu, gdje se oralo po starom načinu jednom u godini i to se zvalo *ugariti*. U Dardi, Zmajevcu i Lugu oralo se dva puta, i to jednom ujesen "da bi sunce spalilo korov" (Darda) i drugi puta u proljeće. U Lugu se to jesenje oranje obavljalo između rujna i prosinca i nazivalo se *duboko oranje*, a drugo oranje se obavljalo između ožujka i svibnja i tome se govorilo *orati ispod kukuruza* (ili krumpira itd.). U Zmajevcu još u vrijeme vršenja ovih ispitivanja postojalo je samo jedno jesenje i jedno proljetno oranje. U Gajiću orali su za pšenicu 3 puta, a za kukuruz i ostale usjeve 2 puta. Tu se osim toga ističe da je oranje *pod sjeme* bilo pliće oranje, ali da *pod krumpir* oranje mora biti duboko.

I nazivi za oranje su veoma različiti. Tako se u Duboševici kaže *orati* samo za prvo oranje. Za prvo oranje se u mjestima Torjanci, Baranjsko Petrovo Selo, Šumarina i Branjin Vrh kaže *prašiti*, dok se isti posao u Jagodnjaku, Čemincu i Kopačevu nazivao *ugariti*. U Gajiću se za prvo oranje kazalo da je *duboko uzorano*, a za drugo pod sjeme da je *plitko zaorano*. Kod drugog oranja se u Jagodnjaku *podsjemeni*, u Dardi je to zimsko *preorica*, a u Duboševici se jednostavno *preore*. U mjestima Torjanci, Baranjsko Petrovo Selo i Šumarina je drugo oranje nazivano *druga brazda*. Veoma su različiti nazivi i za treće oranje. To je *treća brazda* u Torjancima i Šumarini, *zimsko brazda* u Baranjskom Petrovom Selu, *preore* se u Duboševici, *trojači* u Jagodnjaku i *opraši* u Branjinom Vrh.

Nakon oranja grude su se mrvile spravom koja se najčešće zove *drljača*. U Gajiću, Čemincu i Dardi ovu spravu zovu *brana*.

Drljača koja služe za sitnjenje i poravnavanje zemlje ima više oblika. Najčešći je onaj oblik koji se sastoji od drvenog okvira i drvenih prečki koje se u Torjancima zovu *gredice* i u Duboševici *pletnice*, a u Branjinom Vrh *prečnice*. U te drvene gredice usađeni su željezni klinovi. Čitave brane su od željeza u mjestima Zmajevac, Darda i Kopačevo. U Jagodnjaku poznaju kupljenu branu od željeza kao i branu drvenog okvira sa željeznim klinovima. *Brana* nazivaju spravu koja je načinjena od granja. Grane su usađene u deblju dasku ili u drvenu oblicu i na dva mjesta ih pridržavaju također drvene oblice.

Oblik drvenih brana bio je različit. Osnov čini, kako je već rečeno, drveni okvir i drvene poprečne gredice, te metalni klinovi usađeni u te poprečne gredice. Ovdje bi samo trebalo napomenuti da te poprečne gredice nisu fiksne u mjestima Torjanci, Duboševica i Branjin Vrh. Ovdje je i veza sa stokom učvršćena petljom na posmik, tako da je cijela brana elastična.

Samo u Jagodnjaku poznaju dva tipa, tj. i *brane* i *drljače*. Prvi tip je kao i u ostalim selima tzv. okvirna brana i taj se tip zove *drljača*, a drugi je od granja i taj se zove *brana*.

I *drljaču* i *branu* su uvijek vukli konji. Samo u Šumarini se sjećaju da je branu ranije vukla i stoka, pri čemu se vjerojatno misli na goveda.

Ovaj se posao zove *drljanje*. U Čemincu se uz izraz *drljanje* zadržao i izraz *brananje*, a u Dardi znaju samo za *brananje*.

Brana odnosno *drlja* uvijek muškarac.

U gotovo svim mjestima brana se poslije oranja, što se u svim upitnicama jasno ističe. Samo u Baranjskom Petrovom Selu, Šumarini i Jagodnjaku brana se i po potrebi. U Šumarini, Gajiću, Lugu i Dardi branom se još i pokriva sjeme žitarica, a u Baranjskom Petrovom Selu branaju se i već ponikli usjevi između žita i kukuruza.

Za mrvljenje gruda služio je i *valjak*, kojega su za *valjanje* zemlje upotrebljavali svi osim u Jagodnjaku, Čemincu i Dardi.

Ponekad se na polju nakon oranja za razbijanje velikih, mokrih gruda zemlje upotrebljavala i motika, i to u Torjancima. Motika se upotrebljava i za razbijanje skorene, suhe zemlje u Baranjskom Petrovom Selu. Ovakve grude zemlje razbijale su se u Šumarini ušicama motike, a u Kopačevu se mali dio zemlje (vjerojatno uz međe i na uvratima) i kopao motikom.

Gnojenje

Njive su se gnojile stajskim gnojem koji se sastojao od stelje (pšenične slame) i životinjskog izmeta. Gnojilo se svake treće godine. U Lugu se moglo gnojiti i svake druge, a u Baranjskom Petrovom Selu i u Šumarini i svake godine. U Kopačevu se gnojilo dva puta godišnje, i to u proljeće i u jesen. U Jagodnjaku se gnojilo tako da se "palila strnika, ostatak prijašnjega usjeva i korov na njivi koja je bila duže neobrađena". Isto tako se u Kopačevu palilo kukuruzovinu, korov i drveće i grmlje nakon čišćenja njive.

Nekad ranije gojilo se i više ovaca pa su se njive gnojile premještanjem torova za ovce. Ovaj način zvao se *torenje* u Baranjskom Petrovom Selu, Šumarini i Gajiću. U Kopačevu su gnojili vrtove premještanjem svinjaca i torova. Gnojenje njiva torenjem nepoznato je u Zmajevcu, Čemincu, Lugu i Dardi.

Njive su se ranijih godina ostavljale i *na ugaru* u Šumarini. U Baranjskom Petrovom Selu se na ugaru ostavljala samo njiva na kojoj će se sijati žito. U Gajiću je postojao ustaljeni plodored: jedne godine se sijala pšenica, druge godine se sijao kukuruz, a potom se njiva ostavljala na ugaru. Kada je zemlja bila na ugaru, na zemlji se sijalo ječam i grahoricu. U Jagodnjaku je njivu na ugaru ostavljao nekoliko godina onaj tko nije imao gnojiva. Ovdje se to zvalo *parlog*. U Kopačevu: "Nekada znaju ostaviti neke njive na ugaru 1,2 pa i 5-6 godina. To zovu *na ledini*".

Stajskim gnojem se gnoje i vrtovi i voćnjaci, samo što se vrtovi gnoje češće (Gajić), a voćnjaci rjeđe (u Čemincu svakih 5-6 godina, a u Dardi vrlo rijetko).

Uzgoj žitarica

Žitarice su se sijale u svim selima Baranje pa čak i u Zmajevcu, u kojemu je, kako smo već rekli, glavno zanimanje bilo uzgoj vinove loze. Riječ *žito* označavala je samo pšenicu u selima uz mađarsku granicu, dok u svim ostalim selima ta riječ označava sve žitarice. U svim selima siju pšenicu. Stare sorte pšenice su u vrijeme ispitivanja u selima Baranje bile opće poznate. U svim selima se sijala *šišulja*, dok *brkulju* poznaju u Gajiću, Branjinom Vrh i Dardi. U Dardi posebno ističu da od starih vrsti žitarica *bricu* i *šilj* siju još i danas. *Šilj* siju još i u Čemincu. U svim ispitivanim selima siju i ječam, od kojega poznaju dvoredni

pivski, jari, a samo u Gajiću spominju i četveroredni, obični, jesenji. U Torjancima se s pšenicom spominje i *sitna proja*, ali nije jasno na koju vrstu žitarica se taj naziv ovdje odnosi. Isto tako se u Čemincu među nazivima za pšenicu navode i *pira, krupnik, šilj i brica*. U Čemincu kažu da u polju siju i *metlarski sijerak* (tj. sirak od kojega se prave metle), a u Kopačevu kukuruz i *kleju* (djeteljinu).

Pšenica se uvijek i posvuda upotrebljavala samo za prehranu ljudi. Za hranu stoci su se upotrebljavale samo mekinje. U većini mjesta se i danas uz pšenicu upotrebljava i kukuruz za ljudsku hranu. Izuzetak su Torjanci, Duboševica, Jagodnjak i Lugu. Danas još upotrebljavaju uz pšenicu kao hranu za ljude i raž u Torjancima, Zmajevcu i Lugu, a pšenicu, kukuruz i ječam u Gajiću. U Šumarini razlikuju žitarice za ishranu peradi, za koju se koristi ječam i kukuruz, od ishrane konja, za koje se upotrebljava zob. Ječam se za ljudsku hranu koristio u Kopačevu, Gajiću i Čemincu za vrijeme kriza u ishrani. Za ljudsku hranu koristila se i raž u Zmajevcu i u Lugu, gdje se od raži nekada pravio kruh. U Čemincu su za oskudice upotrebljavali kao hranu za ljude i sijerak, a u Kopačevu pšenicu, ječam, raž, zob, proju, kukuruz i kleju (djeteljinu).

U Torjancima, Kopačevu i Gajiću sijali su zajedno pšenicu i raž. Ovaj način sijanja izmiješanih žitarica osobito se dugo zadržao u Torjancima, gdje je sačuvan i naziv za tako sijane žitarice *polovica* kao i primjena tako sijanih žitarica za kruh. U Gajiću se ovako izmiješane žitarice više ne siju, ali se toga još sjećaju.

Kako je već ranije rečeno, niti jedna žitarica se nikada nije sijala u vrtu niti na neuzoranu njivu.

Na poljima su se sijale i neke mahunarke, i to u prvom redu grah između kukuruza. Od vrsta graha u Gajiću se sije *žuti i bijeli grah, zeleni grah, šareni grah te srpan* i krupni grah zvani *glupan*. U Jagodnjaku spominju *beli, šareni i zeleni grah*, a u Zmajevcu se spominje samo *visoki grah*. *Bob* se u naše vrijeme sije još samo u četiri mjesta, i to u Torjancima, Branjinom Vrh, Gajiću i Lugu. *Grašak* se sije u svim selima osim u Zmajevcu i Čemincu, a *grahoricu* spominju u Torjancima, Duboševici, Gajiću, Jagodnjaku, Čemincu i Kopačevu. *Djeteljinu* spominju u Jagodnjaku i Kopačevu. *Leća* je jestivo koje se u Panoniji malo upotrebljavalo pa nije čudo što je stoga spominju samo u Čemincu i Kopačevu.

Od mahunarki služe za ljudsku hranu grah i leća tamo gdje se siju. Bob jedu ljudi samo u Dardi i Branjinom Vrh dok grašak upotrebljavaju za hranu u Torjancima, Duboševici, Gajiću, te u Lugu, Dardi i Kopačevu. U svim ostalim slučajevima mahunarke su služile samo kao stočna hrana, uključujući i grašak sijan na polju.

Ječam i grašak su se sijali u Dardi zajedno i taj se usjev kosio još zelen za hranu stoci. Za stočnu hranu siju se zajedno i grahorica i zob u Torjancima, Gajiću, Jagodnjaku i Lugu.

Sjetva žitarica

Žitarice siju muškarci. Žena uz muškarca može sijati u Branjinom Vrh u i u Dardi. Žena sama može sijati žito samo u Torjancima. Izraz *sijati* upotrebljava se i za kukuruz u mjestima Lug i Kopačevo. Dužnost žene je da sadi kukuruz u Baranjskom Petrovom Selu, Šumarini, Gajiću i Jagodnjaku. Konoplju je žena sijala u Torjancima, Šumarini, Baranjskom Petrovom Selu i Branjinom Vrh. U Baranjskom Petrovom Selu, Šumarini i Branjinom Vrh sijao se i lan.

Muškarac koji je sijao nazivao se posvuda *sijač*, žena se u Gajiću nazivala *sijačica*, a oboje zajedno u Zmajevcu *sijači*.

Još danas se svi sjećaju sijanja i sadnje rukom iako već dugo upotrebljavaju u tu svrhu mašine. Nekada se sijalo iz stolnjaka, kome su se dva ugla vezala oko vrata, a dva pridržavala u ruci. Stolnjak koji se upotrebljavao za sisanje morao je biti bijel (Torjanci, Duboševica, Branjin Vrh). U nekim mjestima se sijalo iz pregače, koju sijač priveže za pas, a slobodni kraj pridržava rukom (Baranjsko Petrovo Selo, Šumarina, Gajić i Zmajevac). Na jednak način kao iz pregače sijalo se iz komada platna, kojega su zvali *peškirić* (Jagodnjak). Sijalo se i iz vreće u Gajiću, Jagodnjaku i Čemincu. U Lugu se i objašnjava kako se to radilo - konopac kojim se vreća inače steže prebacio bi se preko ramena, a vreća objesila o rame tako da visi s prednje strane. Moglo se u Baranji sijati i iz platnene torbe, i to u selima Zmajevac i Kopačevo te i iz *bisaga* u Dardi.

Kukuruz se sadio najčešće *pod petu* (u Dardi se govorilo da se kukuruz *petu*). Izuzetak su Duboševica, Čeminac i Kopačevo. Kukuruz se sadio i *pod motiku* (Bar. Petrovo Selo, Šumarina i Duboševica). U Gajiću kukuruz se sadio *pod petu* i *pod brazdu*. U Kopačevu su imali za sadnju kukuruza napravu zvanu *sadač*. Sadač se povukao po njivi, a u brazde koje je načinio stavljalo se zrnje kukuruza. U Gajiću ističu da se kukuruz sadio pod petu svaki drugi korak, i to u svaku treću brazdu. I u Dardi kukuruz se sadio u svaku treću brazdu. Ostavljalo se u svaku jamicu između 3 i 5 zrna kukuruza, a jedino u Kopačevu samo 2 zrna.

Krumpir se sadio *pod plug* ili *pod motiku*. Ako je krumpir bio veći, rezao se, a ako je bio manji, sadio se cijeli. Samo u Čemincu i u Kopačevu ističu da se krumpir sadio čitav.

Običaji oko sjetve veoma su oskudni. Uglavnom se svode na to da se seljak prije početka sjetve prekrži i eventualno zazove Božju pomoć pri poslu. U nekim selima zadržao se običaj da se u prvu brazdu ili uopće u prvo sjeme koje se baca stavi žito s prošlogodišnjeg vijenca (Gajić, Jagodnjak). U Kopačevu i u Jagodnjaku nosilo se sjeme blagosloviti u crkvu. Sijač se morao obući u čistu odjeću (Jagodnjak) odnosno u bijelo (Kopačevo). U Kopačevu je nekada davno bio običaj da sisanje započne najbogatiji gazda u selu. Tu je također sijač nešto sjemena namijenio pticama i tome se bacanju sjemenja za ptice govorilo *baca na rod*.

U Baranjskom Petrovom Selu i Šumarini utorak i petak su se smatrali pogodnim danima

za sijanje dok se četvrtak smatrao sasvim nepodobnim danom za taj posao. Petak kao nepogodan dan za sijanje spominje se u Gajiću, Branjinom Vrh u i Dardi. Četvrtkom se nikada nije sijalo u Baranjskom Petrovom Selu. U Branjinom Vrh u i Jagodnjaku pazilo se da se sije za punog mjeseca da bi bio dobar urod.

Hranu sijač nosi sa sobom, a može mu je donijeti i žena. Obično su to kobasice, pečeno pile, pogača i piće. U Jagodnjaku se ističe da žena mora ustati ujutro rano, prije sijača i ispeći mu pile i pogaču što će je ponijeti sa sobom na njivu. U tome mjestu se za sijanja prolaznici pozivaju na rakiju.

Žetva i sušenje žita

Žetve srpom se ne sjećaju točno u Torjancima, Duboševici, Gajiću, Jagodnjaku, Čemincu i Lugu. Kosom žanju žito u tim mjestima muškarci. U Branjinom Vrh u se srpom ne žanje već 50 god., u Zmajevcu se srpom prestalo žeti iza II svj. rata, a u Dardi se želo srpom do pred 20 godina. U Čemincu se sjećaju da su nekada davno srpom žele žene. Inače srpom mogu žeti i muškarci i žene i zovu se *žeteoci* odnosno *žetelac* i *žetelica* (*žeteoc* i *žetelica*: Torjanci, Gajić, Kopačevo; *žeteoci*: Bar. Petrovo Selo i Šumarina). U Gajiću su se nazivi *žetelac* i *žetelica* zadržali iako se ovdje žanje kosom, a srp se niti ne spominje. U Baranjskom Petrovom Selu se uz srp želo i kosicom.

Na istoj njivi je srpom želo po više žetelaca svaki na svom otkosu osim u Branjinom Vrh u, Zmajevcu i Jagodnjaku. U ova tri mjesta žeteoci ne počinju žeti svi zajedno, nego jedan iza drugoga. Prostor koji jedan žetelac žanje u Branjinom Vrh u se zove *postat* a u Zmajevcu *pošta*. Ovi se podaci vjerojatno odnose na žetvu kosom, koja se dulje zadržala.

Ako se žito kosi kosom, tada kosi muškarac, a žene kupe žito (Bar. Petrovo Selo, Šumarina) odnosno žito skuplja *pomagač* (Šumarina, Čeminac, Darda). Žena žito skuplja u snopove kosicom. Kosca prate dvije *vezilice* koje vežu žito (Zmajevac) odnosno *rukovedalja* i *vezač* ili *vezačica* (Jagodnjak). Samo u Lugu koscu nitko ne pomaže.

Požnjeveno žito skupljalo se u snopove. U snopove su skupljali "rukovet po rukovet" osim u Čemincu, gdje se skupljalo "naramak po naramak". U Dardi se nakon košnje kosom žito skuplja grabljama u snopove. U snopove se skuplja po dvije rukoveti (Torjanci, Bar. Petrovo Selo, Šumarina, Branjin Vrh) ili po tri rukoveti u Gajiću, a može i rukovet po rukovet kao u Duboševici, Jagodnjaku, Lugu i Kopačevu. U Zmajevcu, gdje se danas žanje kosom u snop se skuplja otkos po otkos, a u Dardi, kako je to već rečeno, iza kose skupljaju žito grabljama u snopove. Snopovi su se vezali *užetom* ili u Duboševici, Branjinom Vrh u *uževima*, a u Čemincu *užima*.

Uže može biti od ražene slame (Torjanci i Darda), zatim u Gajiću od žita koje se taj dan žanje, od raži ili pšenice ili naprosto "od slame" u Lugu, a u Gajiću, Jagodnjaku, Baranjskom Petrovu Selu uže se priređuje od šaša ili od rogoza. Za manje rukoveti pripremalo se

i od žita u Šumarini, od šaša u Branjinu Vrh, Jagodnjaku, Kopačevu ili od rogoza u Duboševici i Gajiću. Konopcem se žito vezivalo u Zmajevcu i Kopačevu, a žicom u Čemincu. Značajno je da je i uže koje se pripremalo od šaša i rogozine zadržalo stari naziv *ržanje*, što upućuje na to da se ranije uže za vezanje žita pripremalo od ražene slame.

Ukoliko se uže pravilo od pšenice i raži, bilo je rađeno neposredno prije same žetve na polju (Gajić). U Dardi se uže od ražene slame prije upotrebe namakalo u vodi. Uže od rogoza se donosilo gotovo na njivu (Gajić). U Jagodnjaku se uže od šaša pripremalo unaprijed, ali se moglo pripremati i na njivi prije početka žetve. U tome poslu je tu sudjelovala cijela obitelj. Samo u Čemincu, gdje se požnjeveno žito vezalo žicom, pomagali su si vezači pri učvršćivanju žice komadićem drveta.

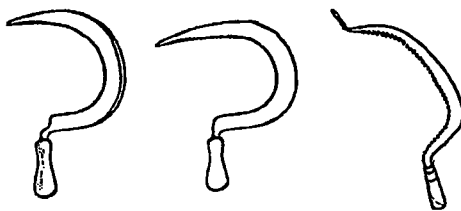
Sušenje žita na poljima

Samo u Jagodnjaku se žito sušilo nepovezano u snopove na polju, i to u slučaju ako je bilo mokro. U svim ostalim mjestima se odmah povezivalo u snopove. Snopovi su se slagali položeno u *kladnice* u Torjancima, u *petare* u Duboševici, u *petice* ili u *desetke* u Lugu i u *krstove* u Kopačevu. Princip pri slaganju bio je kod svih isti. Detaljan opis nalazi se zabilježen u Upitnici za mjesto Jagodnjak i kaže: na zemlju se položi jedan snop i taj se zove *doljnjak*. Preko ovog snopa se napravi *križ* od 2 reda, a u svakome su postavljena u križ po 4 snopa i to tako da im se klasje nalazi u sredini križa. Na te snopove tada dolazi još po jedan snop, koji se zove *gornjak*. Tako svaka hrpa u Jagodnjaku ima po 10 snopova. Obično se na njivi nalaze dva po dva ovakva kupa jedan blizu drugoga i to se zove *krst*. Ovako složeno žito suši se na njivi u slučaju da su dani lijepi i do deset dana (Kopačevo). Žito se s njive dovozilo kući u dvorište i tu su se pravile velike hrpe žita, koje su se nazivale *kamara*. U kamarama je žito čekalo na red za vršidbu. Samo je u Čemincu zapisano da se žito ne suši na poljima, već se odmah veže u snopove i vozi kući.

Srpovi

Srpovi su u većini mjesta još i danas u upotrebi za razne poslove. U Čemincu kažu da se ne upotrebljavaju zadnjih 5-6 godina, a u Dardi desetak godina. U Branjinom Vrh, Duboševici i Torjancima već pedesetak godina ne upotrebljavaju srpove.

Upotrebljavale su se tri vrste srpova. Jedan je oblik srpa bio zaobljen, a oštrica je završavala u ravni s drškom i taj se oblik upotrebljavao u svim mjestima koja poznaju srp. Drugi oblik je gotovo jednak prvome, samo je oblina na vrhu produžena a treći oblik je dugačak srp, produljenog dijela s oštricom i vrhom koji je tordiran i čini produžetak u istoj ravni kao držalo srpa. Oštrica je, čini se, bila nazubljena (Torjanci, Bar. Petrovo Selo, Šumarina, Branjin Vrh i Lug).

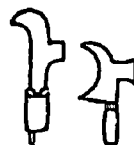
Uz opće poznati naziv *srp* javlja se i naziv *kosica* za dugački srp produžene oštrice (Torjanci). Isti naziv, *kosica*, upotrebljavao se i za srp zaobljene oštrice, i to u mjestima Baranjsko Petrovo Selo i Duboševica. Naziv *kosica* poznat je za srp i u Gajiću.

Naziv *držak* javlja se za držalo srpa u Torjancima, Šumarini i Duboševici, *drška* u Branjinom Vrh i Zmajevcu, *držalac* u Kopačevu, *ručica* u Čemincu i *ručka* u Dardi. Onaj dio srpa kojim se siječe žito, trava i sl. zove se u Torjancima *oštarije*, u Branjinom Vrh, Zmajevcu, Jagodnjaku i Lugu *oštrica*, u Kopačevu kažu *pleh*, a u ostalim mjestima (osim Gajića, gdje su detalji nepoznati) *srp*. Na kraju srpa je *vrh* (Torjanci, Čeminac), *špica* (Branjin Vrh) ili *kljun* (Darda).

Danas se srp posvuda u Baranji upotrebljava za skupljanje pokošenog žita u snopove. Nekada se upotrebljavao i za žetvu žita. Za košenje trave upotrebljavaju ga još i danas u Šumarini, Zmajevcu i u Lugu, a u Jagodnjaku spominju da srpom režu kukuruzovinu.

Srpovi su danas industrijske proizvodnje, a samo u Čemincu i Dardi spominju kovače kao proizvođače srpova.

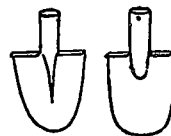
Jače oruđe za rezanje, oblikom između srpa i noža, jest *kosir* (Bar.Petrovo Selo, Šumarina, Duboševica, Gajić, Jagodnjak, Kopačevo) zvan još *kalamač* (Branjin Vrh) ili *nož za vinograd* (Branjin Vrh, Jagodnjak, Lug). Za obrezivanje vinograda osim kosira upotrebljavalo se i *nožice* (Jagodnjak, Čeminac, Darda). U Zmajevcu za obrezivanje vinograda služe se običnim nožem, a u Duboševici nožem na pero, kojega ovdje zovu *škloca*.

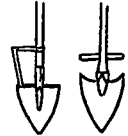
Lopate

Zemlja se oko kuće kopala *lopatama* i *ašovima*. Lopatama se moglo i prebacivati sjeme.

Naziv *lopata* se ne spominje samo u Zmajevcu i Lugu. U Zmajevcu se kaže lopati *štihača*, a u Lugu *ašov*. Uz Lug, naziv *ašov* poznaju i ostala mjesta osim Čemince i Darde. Lopata je alat koji se već podugo nabavljao u prodavaonicama kao industrijska roba te ne začuđuje velika raznolikost upotrebljavanih oblika na ovom malom geografskom području. Tu se upotrebljavala lopata zašiljena vrha uz zaobljenu lopatu ili pak široku. Vjerojatno nije bilo standardiziranog oblika i svaki kazivač je navodio onaj oblik kojim se najradije služio. Može se pretpostaviti da je u svakoj kući postojalo po više oblika lopata, a njihova upotreba bila je uvjetovana kako naklonošću onoga tko ju je koristio tako i stanjem tla i svrhom. Ne samo da je u gotovo svakom selu zabilježen drugi oblik predloženog crteža nego su i te crteže kazivači sami mijenjali prema svom shvaćanju, odnosno viđenju toga predmeta. Nema niti neke razlike između lopate i štihače.

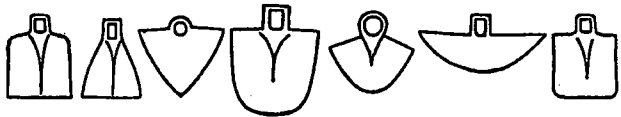
Kada se radi o dugotrajnijem, zamornijem kopanju ili kopanju "teže zemlje", upotrebljavala se lopata koja je imala sa strane dodatak, jednu prečku na koju se moglo stati nogom i pojačati snagu potiska. Takva prečka mogla je biti s obje strane (Baranjsko Petrovo Selo i Šumarina) ili samo s jedne strane držala (Gajić i Lug). Takva prečka zvana *rugov* mogla se karikom okretati za lijevu ili desnu nogu (Duboševica). U Branjinom Vrhu se također mogla okretati, bila je nasadena pomoću *grivne* i zvala se *logov*. Osim za držak lopate, ova prečka je mogla biti pričvršćena i za samu lopatu. Tako opremljena lopata zvala se u Čemincu *mamuza*, a u Kopačevu *ašov safederom* i kao i u prethodnom slučaju upotrebljavala se takva štihača samo za zamornija kopanja tvrdoga tla, kao i za dublje kopanje vrta, vađenje drveća, kopanje temelja za gradnju kuća ili za pravljenje rupa za stupove ograda. Osim u spomenuta dva sela, takva se štihača upotrebljavala i u Zmajevcu i u Lugu.

Za vađenje repe rabilo se oruđe s dva široka i jaka zuba nasadeno na držalo poput lopate, a spomenuto je samo u Kopačevu.

Motika

Kao lopata tako je i *motika* već dugo vremena industrijske proizvodnje i ne nosi više lokalno obilježje, već izbor oblika više ovisi o trgovini.

Ipak, široka i plitka, uska, motika je u ovome kraju izuzetak i bila je u upotrebi samo u Zmajevcu. U Čemincu je također zabilježen neobičan oblik, crtež kojega nam daje kazivač, a to je bila trokutasta, šiljasta motika veoma uzdignutih ušiju. Motika se upotrebljavala za rad u vrtu, ali i za rad u polju. Za rad u polju se upotrebljavala velika, jaka motika zaobljenih donjih uglova (Baranjsko Petrovo Selo, Šumarina, Kopačevo). Isti taj oblik se u Torjancima upotrebljavao za okapanje vinograda. U Lugu se za rad u polju upotrebljavala također velika i jaka motika, ali ravnog vrha. Za radove u vrtu su se općenito upotrebljavali manji oblici motika.

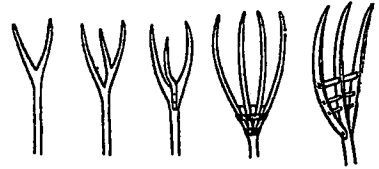
Motika se nasadivala na *ušice* koje u Zmajevcu i Lugu zovu *uši*, a u Duboševici *uše*. Ušima se na teškoj, jakoj motiki mrve grude zemlje na polju poslije oranja.

Osim u Branjinom Vrhu i Čemincu za vađenje korijenja, za kopanje tvrdog terena i temelja pri gradnji kuća, a posebno kao alat cestara, upotrebljava se oruđe koje s jedne strane izgleda kao jaka dugačka i uska sjekira, a s druge je jednako dugačak i jak klin. Zove se *pijuk* u Torjancima i Kopačevu, *budak* u Baranjskom Petrovom Selu i Šumarini, a *kramp* u svim ostalim mjestima. U Branjinom Vrhu *krampom* se zove jaka, uska motika, a u Čemincu ova alatka na jednom kraju ima usku dugu motiku, a na drugom kraju usku sjekiru i zove se ovdje *pala*.

Vile

Vile su bile drvene s tri roga. Srednji rog čini cjelinu s držalom. On je produžetak držala, a dva postrana su nadodana. Ovakve vile poznaju u gotovo svim selima Baranje. Od ovog se razlikuju samo podaci za Zmajevac i Kopačevo, u kojima upotrebljavaju dvozube rašlje. U Zmajevcu i Kopačevu su poznavali i trozube rašlje, u Čemincu i Dardi dvozube s dodanim trećim zubom, a u Kopačevu su poznavali i vile s četiri zuba. Nazivi za vile su različiti. Najčešći naziv za ovu alatku jest *vile*. U Kopačevu razlikuju *vile* i *rogulje*. Rogulje su alatke s dva paroška, a za sve ostale oblike upotrebljavaju naziv vile. U Bar. Petrovom Selu i Šumarini zovu vile *vilar*. Pojedini zubi se nazivaju *rogovi* (Gajić) ili *zupci* (Jagodnjak i Lugu), a prečkice koje drže zupce nazivaju u Torjancima *pletnice*. Seljaci u Zmajevcu i Kopačevu izrađuju vile sami, svaki domaćin za svoje potrebe, i to od javorova drveta. U ostalim mjestima su ih izrađivali majstori, koji su ih i prodavali na sajmovima ili u seoskim prodavaonicama.

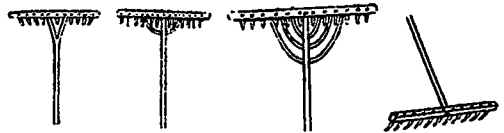

Željezne vile su bile s 3 ili 4 zuba i upotrebljavale su se kod rada sa stajskim gnojem te kod utovara repe i krumpira, čišćenja staje, za rad sa sijenom. Ove su vile bile tvorničke izradbe, a samo u Lugu su se sjećali da su takve vile nekada izrađivali kovači.

Željezne vile s dva zupca za bacanje sijena imali su u Lugu.

Grablje

Grablje su drvene, rašljastog držala, na koje je pričvršćena ravna prečka s nizom usađenih drvenih zubaca. Zubi su usađeni pod pravim kutom u odnosu na držalo. U Dardi, Branjinom Vrh i Čemincu grablje su spojene s drškom pomoću luka od drveta nazvanog u Branjinom Vrh *lucanj*, a u Čemincu *locen*, odnosno s 3 takva luka u Lugu. Grablje nasađene koso na držak poznaju u Bar. Petrovom Selu i u Šumarini.

Grablje se sastoje od *grabljišta* i *zubi* (Torjanci, Duboševica, Branjin Vrh) odnosno od *zupci* (Čeminac). Za izradu grabalja upotrebljavalo se različito drvo, tako u Torjancima rade zube od bagrema, a grabljište od sviba, u Kopačevu se za izradu grabalja upotrebljava javor, tisa ili hrastovina, u Lugu izrađuju se od tvrdoga drveta, a u Jagodnjaku od laganog drveta. U mjestima Baranjsko Petrovo Selo, Šumarina i Kopačevo seljaci izrađuju grablje isključivo sami za svoje potrebe. U Kopačevu se navodi da se izrađuju nožem. U Lugu, osim seljaka samih, grablje izrađuje i kolar, a u Jagodnjaku se češće kupuju nego što ih seljaci izrađuju sami. Seoski majstori izrađuju grablje za svoje suseljane i u Torjancima i Branjinom Vrh dok ih seljaci kupuju na sajmovima u Čemincu i Dardi, a u Dardi ih kupuju i u trgovini.

Drvene grablje se koriste za grabljanje, odnosno skupljanje sijena i slame, žita na strnjaku, trave i lišća. Imaju i željezne grablje, koje služe uglavnom za sitnjenje i poravnavanje zemlje u vrtu. U Dardi, Čemincu i Bar. Petrovu Selu izričito se tvrdi da nema željeznih grablji.

Vršenje žita

U narodu postoji sjećanje da se nekada žito vršilo pomoću konja. Taj se posao nazivao *vršiti* (Torjanci, Duboševica, Branjin Vrh, Kopačevo) ili *vršenje* (Bar. Petrovo Selo, Šumarina, Jagodnjak). Najčešće se vršilo pomoću jednog para konja. Ta sprega od dva konja prilikom vršenja zvala se *u par* u Šumarini, *dvonjka* u Čemincu, a *nymtotaš* u Lugu. Pomoću samo jednog konja vršilo se u Kopačevu, pomoću 2-3 konja u Dardi, a pomoću 4-6 konja u Lugu. Konji su bili vezani jedan za drugoga, a onaj najbliži sredini gumna bio je vezan za stup u sredini gumna. Taj stup u sredini gumna zvao se *stožer* u Jagodnjaku i Kopačevu, *stožina* u Čemincu, a u Duboševici se nazivao *boljak*. Za Kopačevo se ne može reći točno koji je oblik vođenja konja bio poznat. Gonič konja stajao je uvijek u sredini gumna, a konji su počinjali gaziti žito na vanjskom krugu gumna i taj se krug smanjivao prema središtu, a zatim se od središta opet u krugu stoka udaljavala prema rubu gumna. U Šumarini i Jagodnjaku se stoka počinjala goniti obratno, tj. od sredine gumna.

Konji su za taj posao bili nepotkovani osim u Duboševici, Branjinom Vrh i Dardi, gdje su se konji za vršenje potkivali. U Jagodnjaku su držali da je bolje da su konji potkovani, ali potkivanje konja nije bilo obvezno. U Čemincu su konje potkivali pločama. To je vjerojatno ostatak stare tradicije kada se žito vršilo volovima koji su se potkivali pločama jednako kao i mazge i mule.

Za ručno vršenje kaže se *mlatiti* i poznato je samo u Branjinom Vrh. Mlatili su domaći ljudi iz sela. Radili su po dva u parovima, licem jedan prema drugome. Mlate naizmjenice ritmičkim slijedom udaraca. Mlatci se pomiču usporedno u istome pravcu. Mlatilo se sastoji od dva štapa, duljega *držka* i kraćega, kojim se mlatilo i nazivali su ga *palica*. Ova dva dijela povezana su jednostrukom uzicom, ispletenom od trske i privezanim za prstenaste žljebove urezane u štapove tako da su ti žljebovi na štapu pridržavali uzicu da ne isklizne sa štapova.

U Baranjskom Petrovom Selu i Šumarini se sjećaju da se nekada davno žito vršilo udaranjem lopatama po žitu. U Branjinom Vrh se također sjećaju da su nekada mlatili žito štapom prije nego što se počelo vršiti konjima.

Uobičajeno je bilo da se žito vrši tjedan do tri tjedna nakon žetve. U Jagodnjaku i Čemincu se vršilo odmah poslije žetve, a u Kopačevu je to ovisilo o domaćinu - netko je vršio odmah poslije žetve a netko je ostavljao žito da stoji.

U Torjancima, Bar.Petrovom Selu, Šumarini, Branjinom Vrh, Jagodnjaku i Kopačevu žito se prije vršenja grijalo na suncu, a vršilo se uveče.

Vršilo se žito na *guvnu* (Branjin Vrh, Šumarina, Bar.Petrovo Selo) ili *gumnu* (Čeminac, Darda, Kopačevo, Jagodnjak). Gumno se nalazilo u blizini kuće, u dvorištu, vrtu, bašči, tamo gdje je tlo bilo tvrdo. Gumno je pod otvorenim nebom, okruglog oblika i ravno osim u Jagodnjaku, gdje je bilo malo udubljeno. Veličina gumna kretala se od 4-20 metara, a ovisila je o veličini praznog prostora na kojemu se nalazilo, ili, kao u Jagodnjaku, o broju konja s kojima se vršilo. Gumno je moglo biti ograđeno ogradom, ali nije moralo biti, a zimi se nije pokrivalo. Usred gumna se nalazio stup za koji se vezala stoka kada se vršilo konjima.

Gumno se prije slaganja žita očistilo od trave i pomelo. Na gumnu su se slagale i *kamare* sijena (Torjanci) odnosno ono sijeno koje ne stane na sjenik (Branjin Vrh), odlagalo kukuruzovinu i drva (Bar.Petrovo Selo), a služilo je i za sušenje plodina ujesen (*pasulja*, sjemena, trave, djeteljine - Kopačevo).

Prilikom vršenja žito se slagalo u vezanim snopovima u 3-5 redova koncentričnih krugova s klasjem prema centru i s praznim prostorom u sredini. Ovi su se snopovi tijekom vršenja određivali sami (Torjanci, Bar. Petrovo Selo, Šumarina). S uspravljenim klasjem žito se na gumnu slagalo u Duboševici. U Jagodnjaku i Kopačevu je žito prilikom vršenja bilo razriješeno, a u Čemincu se nabacivalo na gumno bilo kako. U pauzi vršenja žito su premetali, prevrtali vilama i zatim ponovno vršili.

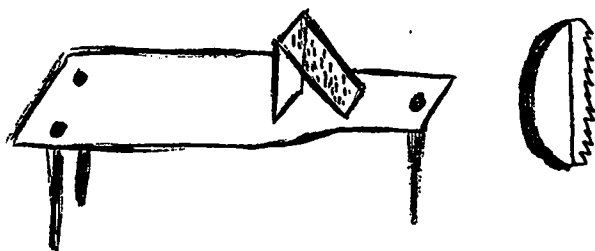
Žito na gumnu zove se *vršaj* (Torjanci, Bar. Petrovo Selo, Šumarina, Branjin Vrh, Jagodnjak, Čeminac), *vršalj* (Duboševica), *nasad* (Kopačevo), a posao pri slaganju vršaja zove se *nasaditi vršaj* (Baranjsko Petrovo Selo, Šumarina, Kopačevo), *pripremiti vršaj* (Jagodnjak). Pojedini dijelovi vršaja nazivaju se *guzice* (Bar. Petrovo Selo) ili *klasi* (Šumarina).

Žito se u toku vršenja rastresalo drvenim vilama, a poslije vršenja vijalo na vjetru lopatama.

Krunjenje kukuruza

Kukuruz se *runi*, a u Zmajevcu i Dardi *rulji*. Bez pomagala, samo rukom, kruni se jedino u Kopačevu. Okrunjenim klipom koji se u Gajiću naziva *kocen* kruni se kukuruz u Gajiću i Jagodnjaku. Nožem se kruni kukuruz u Jagodnjaku, a šilom u Gajiću. U gotovo svim mjestima poznaju kao pomagalo za krunjenje kukuruza nazubljenu metalnu pločicu koja se natakne na ruku, a koja se u Čemincu zove *jež*, a u Jagodnjaku *krunjača*. Većina mjesta poznaje i napravu za krunjenje kukuruza koja se sastoji od poduljeg drvenog tronošca na

koji je pričvršćena drvena daščica sa željeznim zubima. U selima Baranje također mnoge kuće posjeduju stroj za krunjenje kukuruza koji se pokreće ručno.

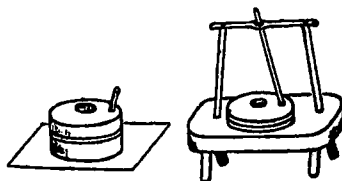

Čuvanje žita

Žito se čuva u posebnoj zgradi, *hambaru*, i to u pregradama. U Jagodnjaku se takve drvene pregrade u hambarima nazivaju *okna*. U hambarima ne moraju postojati okna, već se žito može držati i u škrinjama (Zmajevac) ili u vrećama (Kopačevo). U Lugu hambarom se naziva drvena škrinja s pregradama za čuvanje žita, a koji stoji u *komori* (prostoriji uz stambeni prostor). Žito se spremalo i na tavan, i to rasuto (Lug), u škrinjama (Šumarina, Bar, Petrovo Selo i Zmajevac) ili u vrećama (Čeminac, Darda, Kopačevo).

Mljevenje žita

Žito se već odavna nosi na mljevenje u mlinove, i to ranije u parne, a danas u električne mlinove koji se nalaze u Belom Manastiru i u Osijeku. U Lugu je nekada postojao i mlin na vodu, ali taj se već odavno srušio i nitko se više nije sjećao kako je taj mlin izgledao i radio. Isto tako, ovdje tek znaju da je nekada postojao i *žrvanj* pomoću kojega se mljelo žito u brašno, a na njemu su se mljeli također i sol i paprika. Podaci koji su dobiveni fragmentarni su i veoma nepouzdana.

U Bar, Petrovom Selu i u Kopačevu sjećaju se žrvnja s kratkom drškom koju je okretao muškarac. U Bar, Petrovom Selu žrvanj ne stoji na tlu, ali nije zabilježen niti oblik postolja na kojemu je žrvanj stajao niti oblik žrvnja. U Kopačevu je stajao žrvanj na tlu. U Kopačevu su oba kamena bila ravna, a u Bar, Petrovom Selu je donji kamen bio na krajevima uzdignut. Ta dva kamena zovu se u oba sela *do(l)njak* i *gornjak*.

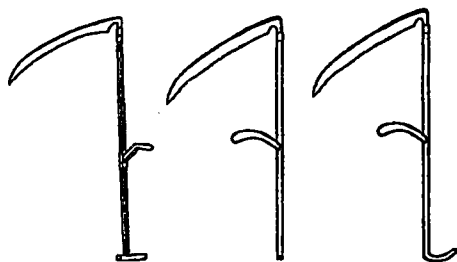
Najviše podataka o žrvnju dobiveno je u Jagodnjaku i Dardi. Ovdje su se kameni žrvnji nalazili na postolju, a ručka kojom se gornji kamen okreće bila je uglavljena u okvir od tri motke. Ovaj okvir je usađen u postolje žrvnja. Oba kamena na žrvnju bila su ravna. U Jagodnjaku se ne sjećaju naziva detalja, a u Dardi su se kameni zvali *gornjak* i *lupača*, ručka pomoću koje se gornji kamen okretao nazivala se *meljac* a otvor kroz koji se sipalo zrnevlje *žrijelo* i *grlo*. Klin na kojemu se gornji kamen vrtio imao je naziv *paprica*. U Jagodnjaku su mljeli samo muškarci, a u Dardi i muškarci i žene.

Žravnjevi su bili u vlasništvu pojedinih domaćinstava, a bilo je malo onih koji nisu imali žrvanj. Onaj tko nije imao žrvanj plaćao je za mljevenje 10% od samljevenog žita i to se zvalo *ušur*.

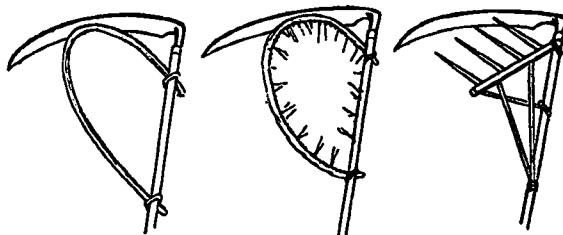
Kosidba i sijeno

Trava se kosi kosom, ali se može i žeti srpom (Kopačevo) i to manje količine (Lug), a ako zatreba nešto trave za perad, u tu svrhu se može i čupati rukama (Šumarina).

Alat za košenje u svim se mjestima naziva *kosa*. Kosa se sastoji od metalnog, oštrog dijela koji se također zove *kosa* osim u Torjancima, gdje se zove *šipka*. Sam oštar rub kose nazivaju u Branjinom Vrh i Jagodnjaku *oštrica*, a u Torjancima *oštarije*. Za vrh kose u Branjinom Vrh zabilježen je naziv *špica*, a za gornji tupi brid u Čemincu i Dardi *rebros*. Metalni dio završava u Jagodnjaku i u Dardi *petom*, a nasađuje se pomoću *grivne* odnosno, u Čemincu i Dardi, pomoću *nasada* na drveno *kosište* (u Branjinom Vrh, Bar.Petrovom Selu, Šumarini, Gajiću i Dardi na *kosišće*, a u Dardi na *držak*). Na kosištu je za prihvaćanje rukom *držak* (Zmajevac, Darda), zvan još *ručica* (Jagodnjak), *ručka* (Čeminac), *rucanj* (Gajić), i *držak* (Darda). Kosište ima jedan držak u mjestima Torjanci, Branjin Vrh i Zmajevac. U Duboševici drugi držak na vrhu kose je samo zakrivljeni dio kosišta. Kod kosa u kojih je jedan držak, taj je savinut komad drveta, a gdje su dva drška, tamo je donji držak kuka, a gornji je ravna prečka.

Kosi se dodavala naprava pomoću koje su se otkosi odbacivali u ravne redove. To je mogao biti običan savinut prut pričvršćen na kosištu (Duboševica, Čeminac), prut sa žicom u Gajiću, dva pruta u Jagodnjaku i Dardi te prut s platnom u Kopačevu. Osim pruta pričvršćivala se na kosu s istom svrhom i naprava poput grabljica i bila je poznata u gotovo svim mjestima Baranje. Zvala se *kvaka* (Torjanci, Bar.Petrovo Selo, Šumarina), *podložaj* (Branjin Vrh) ili *grablja* (Kopačevo). Pomagalo od zakrivljenog luka zove se u Duboševici *kvaka*, u Jagodnjaku su to *kuke*, u Čemincu *držač*, a u Dardi *pravilo*. Ove su se naprave upotrebljavale prilikom žetve svih vrsta žitarica. U Čemincu su se upotrebljavale samo kod kosidbe rastom viših žitarica, a u Dardi i Kopačevu samo za košenje pšenice. U Torjancima kvaka se upotrebljavala samo za kosidbu zobi.

Kosa se upotrebljavala i za košenje svih vrsta žitarica dok se ranije žitarice želo srpom.

Za oštrenje kose nosio se brus u vodiru. *Vodir*, u Čemincu i *tobolac*, a u Lugu *boder* (mađ.) u svim je selima od roga. Zatim, vodir može biti od drva (Čeminac, Darda, Lug, Kopačevo), a sve češće od metala i taj metalni vodir se kupuje. Vodir od roga i drveta bio je ukrašen rijetkim, raznolikim, plitko užeženim šarama (Čeminac, Darda, Kopačevo). U ostalim selima se ne sjećaju da su bili ukrašavani.

Vodir se nosi u gotovo svim selima obješen o pojasu i to sprijeda. U Jagodnjaku se može nositi obješen i sa strane na boku. Samo obješen sa strane nosi se u Šumarini i Lugu dok je u Kopačevu bio nošen o pojasu sprijeda lijevo. U Dardi se nosio sprijeda o pojasu, ali ispod koljena, a u Gajiću mogao se nositi i o pojasu straga.

U vodiru se nosio *brus* koji se u Jagodnjaku i u Kopačevu zvao *gladilica*, a u Torjancima se zove *oštrilica*. Uz brus se u vodiru nosila i voda. Uz brus u vodir se uz vodu u Kopačevu stavljalo i malo octa, a u Šumarini, Lugu, Dardi i Bar. Petrovom Selu se brus učvršćuje u vodiru i voda zadržava travom. Samo u Gajiću i Jagodnjaku bilo je kazivačima poznato da se za odmora, kada je kosac htio sjesti, vodir zabadao vrhom u zemlju. Za taj vrh vodira koji se zabadao u zemlju u Gajiću je postojao naziv *brk*.

Danas se kosi uglavnom kosilicom. U Zmajevcu samo na površinama koje se ne mogu kositi kosilicom kosi se zajedničkim radom više ljudi. *Moba* (u Branjinom Vrh *moljba*) poznata je u Torjancima, Duboševici i Branjinom Vrh. Zajednička košnja više ljudi iz različitih domaćinstava se u Kopačevu nazivala *u zajam*. Iako nema mobe, takmičenje u košnji poznato je u Dardi i Čemincu, a prvak u košnji je *kozbaša*.

Pokošena trava se *razbacuje* vilama, *premeće* u Dardi i Gajiću ili *razgrće* u Jagodnjaku. Prva pokošena i posušena trava zove se *sijeno*, a druga *otava*. *Otava* se zove sijeno i eventualne treće košnje. Sijeno se za vrijeme sušenja *obraća* (Čeminac, Jagodnjak, Kopačevo), *premeće* (Darda), *prevrće* (Gajić) ili *okreće* (Zmajevac, Lug) i pritom se skuplja u *naveljak* (Kopačevo) odnosno u *naviljke* (Jagodnjak) ili u *zgrabke* (Jagodnjak). Na kraju se slaže u *hrpe*, *naviljke* (Čeminac, Torjanci, Darda, Gajić) odnosno *naveljak* (Kopačevo), *kupove* (Zmajevac), *ljljke* (Darda), *baglje* (Baranjsko Petrovo Selo, Šumarina, Lug), *bagljice* (Gajić, Lug, Duboševica, Branjin Vrh). U Jagodnjaku naviljci se slažu u manje hrpe *plastiće* a ovi opet u veće *plastove*.

Suho sijeno slaže se na polju u *plastove* (Torjanci) ili *stogove* (Kopačevo). Sijeno se u svim mjestima Baranje prevozi kući na kolima. Na kolima se pravi *voz sijena*, koji se privezuje za kola motkom koja se zove *povezača* (Jagodnjak). Na kraćim relacijama sijeno se prenosi motkama tzv. *rudićima*. Kod kuće se sijeno sprema na *štagalj* (Torjanci, Bar. Petrovo Selo, Šumarina, Zmajevac, Branjin Vrh, Duboševica), *sjenik* (Darda, Čeminac), u *pojatu* (Lug) ili, ako ima praznog prostora, na tavan (Lug), a kod kuće se prave i *plastovi* (Jagodnjak) odnosno slažu se *kamare* (Kopačevo, Šumarina, Bar. Petrovo Selo).